

Bölüm 9

XVI. YÜZYILDAN XIX. YÜZYILIN İLK YARISINA EMİRDAĞI BÖLGESİNDE KONAR-GÖÇER YÖRÜK CEMAATLERİNİN İSKÂNİ¹

Mustafa KARAZEYBEK²

Giriş

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan tarih sahnesinden çekilişine kadar muhtelif sebeplerle konar-göçer oymak, aşiret ve cemaatlerin iskânı önemli hususlar arasında yer almıştır.

Oymak, aşiret ve cemaat deyimleri yaklaşık olarak aynı anlamda kullanılan kelimelerdir. Yörük deyimini ise Anadolu ve Rumeli'de çadırda oturan göçebe Türkmenler için kullanılmıştır (Türkay, 2001, s. 23, 697). Anadolu'nun batısında göçebe guruplar için daha ziyade Yörük denilir iken doğuda ve güneyde ise ekseriyetle Türkmen denilmiştir. Yörükler aslen göçebe halde yaşamakla beraber daha ilk zamanlarda yerleşik hayata geçip çift ve çubuk sahibi olarak Yörüklükten çıkmaya başladıkları bilinmektedir (Gökbilgin, 2008, s. 8, 48). Yörük taifesi on yıldan fazla bir köyde oturup tahrirde köyde reaya olarak kaydedildiğinde Yörüklükten çıkar, yerliler gibi vergi öderlerdi (Türkay, 2001, s. 699). Konar-göçerler, konar-göçer hayatın merkeziyetçi devlet nizamına uymaması, harap ve boş yerlerin imar edilerek yeniden ziraata açılması ihtiyacı, yaylak ve kışlak arasında yol güzergahında bulunan yerli ahaliyi ve ziraat alanlarını onların zararlarından muhafaza etmek amaçlarıyla iskan edilmişlerdir (Orhonlu, 1987, s. 39-48; Yıldırım, 2003b, s. 289). Bazı aşiret mensuplarının eşkıyalık hareketlerini ortadan kaldırmak ve büyük aşiretlerin gücünü kırmak düşüncesi ile de yerleştirildikleri görülür (Söylemez, 2007, s. 165-171). Bunların yanı sıra devletin, aşiretleri cezalandırma gayesi ile de aşiretleri sürgün ederek iskân ettiği de vakidir (Orhonlu, 1987, s. 112). Osmanlı İmparatorluğu'nda konar-göçer halk yalnız hükümet baskısı ile değil, kendileri de yerleşmek ihtiyacını hissederek uygun gelen yerlerde yerleşmişlerdir (Orhonlu, 1987, s. 35).

Osmanlı Devleti'nde aşiretler ve iskânla ilgili olarak hem genel anlamda hem de bölgesel anlamda birtakım araştırmalar yapılmıştır. Genel anlamda oymak, aşiret ve cemaatler hakkında iki çalışma ön plana çıkmaktadır. Bunlardan biri Cevdet Türkay diğeri de Yusuf Halaçoğlu tarafından yapılmıştır (Türkay, 2001; Halaçoğlu, 2009). Ç-

¹ Bu çalışma, "Uluslararası Emirdağ Sempozyumu 24-26 Mayıs 2017" de "Osmanlılar Zamanında Emirdağ Bölgesinde Konar Göçer Yörük Cemaatlerinin İskânı" adıyla sunulan bildirinin genişletilip geliştirilmesiyle oluşturulmuştur.

² Dr. Öğr. Üyesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Afyonkarahisar, Türkiye, kzeybek@aku.edu.tr

Sonuç

Osmanlı Devleti, farklı sebepler ve amaçlarla da olsa her zaman konar-göçer Yörüklerin iskânıyla uğraşmak durumunda kalmıştır. Osmanlılar döneminde, Barçınlı, Hanbarçın, Nevâhî-i Barçın, Muslucalı, Aziziye ve Emirdağı isimleriyle bazen bir, bazen iki farklı kaza olarak idari taksimatta yer alan bölgede de mütemadiyen Yörük iskânının gerçekleştiği görülmektedir. Bölgede, ilk Türk yerleşimiyle ilgili elimizde çok fazla veri olmamasına karşılık, yer adları ile cemaat adları arasındaki ilişki çok sayıda konar-göçer Yörük cemaatinin ilk fetihlerle birlikte bölgeye yerleşmiş olduğuna işaret etmektedir.

XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren arşiv vesikalarına dayalı olarak daha net ve kesin bilgiler ile bölgedeki iskânı önemli ölçüde ortaya koymak mümkün olmaktadır. Akkoyunlu, Dânişmenlü, Şarklu, Hamidlü ve Kürd cemaatlerinin meskun olması yanında Atçeken olarak bilinen Esbkeşân cemaatine bağlı Abdülmüminlü, Alayundlu, Böğrüdilik, Hasan Beğlü, İnanlar, Kartı, Mahmudlar, Pîrîbeğlü, Sülelü, Şâdumanlu, Toklucaklı, Toydündarlı ve Yamanlu cemaatlerinin XVI. yüzyılın ikinci yarısında bölgede meskun olduğu görülmektedir. XVII. ve XVIII. yüzyıllarda bölgede meydana gelen eşkıyalık olayları dolayısıyla pek çok köy boşalmış ve bu köylere mütemadiyen yeni iskânlar yapılmıştır. Yeni iskânların yapılmasında en fazla kullanılan unsur da hiç şüphesiz konar-göçer Yörükler olmuştur. Bu dönemde ağırlıklı olarak yerleştirilenler ise Muslucalı, Bozulus, Boynuyoğunlu, Dânişmendlü, Akçakoyunlu, Karakeçili, Morcalı, Pürnek, Kikil, Çönger, Emirli Kürdü, Şeyh Bezenli, Demirci, Hamza Hacılı, Alikavak ve Kitişoğlu cemaat ve aşiretleridir. Az miktarda Tatar muhaciri de yerleştirilmiştir.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi:

Afyon Şeriye Sicili (A.Ş.S.), Defter 499, 506, 507, 516, 521.

BOA.,MAD. 230, 8458; KK. 2567; TT. 147, 438, 636; NFS.d. 1675, 1721, 1726, 1727.

Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi:

TKGM.TADB.,TTD. 76, 154.

Tetkik Eserler

Akın, M. (Tarihsiz). *Dünden bugüne Emirdağ*. Basım yeri yok: Yayınevi yok.

Çalışkan, S. (2014). *Arşiv Kayıtlarında Emirdağ ve Çevresi*. Afyonkarahisar: Yayınevi yok.

Gökbilgin, T. (2008). *Rumeli'de Yürükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fâtihân*, İstanbul: İşaret Yayınları.

Gökçe, T. (1994). Anadolu Vilâyeti'ne dâir 919 (1513) tarihli bir kadı defteri. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, S. IX (1), 215-259.

Gündüz, T. (1997). *Anadolu'da Türkmen aşiretleri -Bozulus Türkmenleri (1540-1640)-*. Ankara: Bilge Yayınları.

Halaçoğlu, Y. (2009). *Anadolu'da aşiretler, cemaatler, oymaklar (1453-1650)(I-VI. Ciltler)*. Ankara: TTK.

Karazeybek, M. (2001). Osmanlılar döneminde idarî yapı. İbrahim Küçük Kurt vd. (Hz.), *Afyonkarahisar Kütüğü* (I. Cilt) içinde (s. 185-210). Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları.

Köken, İ. (Tarihsiz). *Aşiretler kitabı Emirdağı'nı nçevresindeki aşiretler*. Basım yeri yok: Yayınevi yok.

Sosyal Bilimler Tarih ve Sanat

- Orhonlu, C. (1987). *Osmanlı İmparatorluğu'nda aşiretlerin iskânı*. İstanbul: Eren Yayınları.
- Söylemez, F. (2007). *Osmanlı Devletinde aşiret yönetimi –Rişvan Aşireti örneği*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Turan, O. (1984). *Selçuklular zamanında Türkiye tarihi*. İstanbul: Nakışlar Yayınları.
- Türkay, C. (2001). *Başbakanlık Arşivi belgelerine göre Osmanlı İmparatorluğu'nda oymak aşiret ve cemâatlar*. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Türkmen, Ş. (2017a). *Belgelerde Emirdağ*. Ankara: Emirdağ Belediyesi Yayını.
- Türkmen, Ş. (2017b). *Belgelerle Emirdağ*. Ankara: Emirdağ Belediyesi Yayını.
- Yaldızkaya, Ö. F. (Tarihsiz). *Her yönüyle Emirdağ*. Ankara: Yayınevi yok.
- Yıldırım, M. Z. (2003a). Avarız defterleri ve 2567 numaralı avarız defterine göre XVII-XVIII. yüzyılda Karahisâr-ı Sâhib Sancağı'nın Sandıklı, Çola-âbâd ve Karamık kazaları, *VI. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, 10-11 Ekim 2002, Afyonkarahisar, 581-608.
- Yıldırım, M. Z. (2003b). *Karahisâr-ı Sâhib Sancağı'nın idarî, sosyal ve ekonomik yapısı (1720-1750)* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.